

Življenje je posvetil svojemu narodu

V Benečiji so izdali dnevnik Antona Cuffola in nas z njim spomnili na čedermace pod fašizmom

Pri zadrugi Most v Čedadu je izšla druga izdaja knjige Anton Cuffola *Moj dnevnik. La seconda guerra mondiale vista e vissuta nel «focolaio» della canonica di Lasiz* (Moj dnevnik. Druga svetovna vojska v kotu župnišča v Lazah). V soboto, 11. oktobra, so jo v Pleštiščah (zahodno od Breginja), Cuffolovem rojstnem kraju, predstavili: urednik knjige Giorgio Banchig, predstojnica Inštituta sv. Evzebija iz Vercellija s. Antonia Cuffolo (Cuffolova sorodnica), dekan iz Nem Rizieri De Tina, podžupan občine Tipana Elio Berra in načelnik upravne enote Tolmin Zdravko Likar.

ANTON CUFFOLO

Anton Cuffolo, beneški duhovnik, narodnoobrambni in kulturni delavec, zbiralec narodnega blaga, se je rodil 15. septembra 1889 v Pleštiščah, umrl je 13. oktobra 1959 v bolnišnici v Čedadu in je pokopan v Lazah. Srednjo šolo in bogoslovje je končal v Vidmu (1902–1914). Zaradi vpoklica v vojsko (začela se je prva svetovna vojna) je bil posvečen 12. julija 1914 in na sam dan nove maše (14. julija) se je moral javiti v vojašnici. Vojno je preživel pri sanitacijah v Bologni in Benetkah, kasneje pa je bil vojni kurat na soški fronti (Kalvarija nad Podgoro). Bil je ranjen in je nato zbolel za kolero. Po okrevanju je sprejel dušno pastirstvo v Mirniku, hkrati je opravljal županske posle in skrbel za briške begunce. Novembra 1918 mu je italijanski guverner v Trstu poveril še posle civilnega komisarja v občinah Dolenje in Kožbana. Tam je ostal do 3. marca 1920, nato je bil nastavljen za vikarja v Lazah v Nadiški dolini (od 16. marca 1920). Laze so bile leta 1956 povzdignjene v župnijo in Cuffolo je bil njihov prvi župnik.

Cuffolo je izšel iz Trinkove šole in je bil njegov najbolj zvesti učenc. Neizmerno je ljubil svojo »teptano Beračijo« (slovensko Benečijo) in se neustrašno boril za ohranitev slovenskega jezika v cerkvi. Kot dijak se je s sedmimi prijatelji pretihotapil iz Italije na dijaški shod v Ljubljano, poročal o stanju v slovenski Benečiji, poslušal Janeza Evangelista Kreka pri Sv. Joštu. Podobno je leta 1908 prišel v Gorico na občni zbor vseslovenske dijaške zveze.

Po vojni se je začel javno potegovati za jezikovne pravice Beneških Slovencev. Tako se je leta 1920 udeležil srečanja beneških duhovnikov v Špetru ob Nadiži, od koder so poslali protest nadškofu Rossiju v Videm, ker je s Stare gore odstranil slovenskega duhovnika in poklical italijanske kapucine, in spomenico na papeža Benedikta XV. o sovražnem obnašanju videmskega škofa do Slovencev v Benečiji ter o potrebi, da se v semenišču uvede pouk slovenščine. Ker je leta 1927 tudi furlanska duhovščina protestirala pri papežu, je apostolski vizitator škof Andrej Longhin iz Trevisa zasljal tudi slovenske duhovnike v Špetru. Cuffolo mu je

izročil novo spomenico o krivicah, ki so jih trpeli slovenski duhovniki in verniki. Nadškof Rossi je bil odstranjen. Cuffolo je bil vodilni član komisije za sestavo novega katekizma za Slovence videmske nadškofije (A. Cuffolo, J. Gorenzsch, P. Qualizza in A. Cosmacini). Katoliški katekizem je bil tiskan 15. oktobra 1928 v Gorici v 2.000 izvodih.

V Lazah je Cuffolo razširil cerkev, nabavil nove zvonove, poskrbel za napeljavo elektrike, skrbel za slovensko petje in bogoslužje v domačem jeziku. Medtem so fašistični oblastniki sklenili pregnati slovenščino iz cerkva v slovenski Benečiji. Na izrecni Mussolinijev ukaz je videmski prefekt Temistocle Testa avgusta 1933 izdal odlok, s katerim je prepovedal rabo slovenskega jezika pri bogoslužju po vseh cerkvah Beneške Slovenije. Orožniški poročnik Vincenzo Battiatti je 16. avgusta poklical v Špeter Cuffola, Cramarja, Gujona in Qualizzo in jim prepovedal še nadalje uporabljati slovenščino pri petju, molitvah, pridiganju in verouku. Zato so naslednjega dne skupaj s Petričičem protestirali pri nadškofu Nogari, ki je zadevo predložil Svetem sedežu.

KAPLAN ČEDERMACE

Orožniki so po župniščih in domovih začeli pleniti slovenske katekizme in molitvenike. Cuffolo jih je ponoči skrival v samotno cerkev in odhitel k nadškofu v Videm, da bi se rešil aretacije. Duhovniki so se pritožili v Vatikan. Pisatelj France Bevk poroča, da je »največ podatkov« za svojo knjigo *Kaplan Martin Čedermace* dobil pri Cuffolu, ki je bil knjigi hrbtenica, saj je Bevk v njej opisal Cuffolovo duhovnijo in delovno sobo. Pri upodobitvi sloke in asketske postave Martina Čedermaca pa je Bevk imel pred očmi Jožefa Cramarja (kaplana iz sosednjega Landarja), ki mu je prav tako postregel z veliko podatkov. Cuffolo je v dnevniku jeseni 1938 zapisal: »V *Slovenca*, ki sem ga kupil v Čedadu, sem bral oceno novega psihološkega romana 'Kaplan Čedermace', ki ga je spisal neki Pavle Sedmak in ga je izdala kot svoje najboljše letošnje delo Slovenska Matica v Ljubljani.

V 'Kaplanu Čedermacu' je Sedmak mojstrsko opisal preganjanje in trpljenje slovenskih duhovnikov Videmske nadškofije v letih 1933–1934 in naslednjih, zaradi slovenskega jezika v cerkvi. Dolgo me je zanimalo dobiti roman v roke in končno se mi je to posrečilo potom prijateljev skozi Avstrijo, čez Trbiž.

Ko sem ga prebral, mi ni bilo težko spoznati, da se pod psevdonimom Pavle Sedmak skriva znani prijatelj in pisatelj France Bevk, ki se je znal v času preganjanja tako spretno kretati po naših vaseh, da ni nihče niti podvomil, ali je tujec. Tako je mogel neposredno zabeležiti podatke, ki so mu bili potrebni za

Cuffolo na pri-silnem delu pod fašizmom leta 1929

roman. Da je to on, mi potrjuje tudi to, da je spraševal po tukajšnjih priimkih.

Vzrok, da je zbral za kaplana priimek Čedermace je najbrž ta: ko sva sedela pri skromnem kosilu, je vstopil v obednico neki mutec iz sosednje vasi, ki mi je skušal z navdušenim miganjem rok, nog itd. nekaj povedati. Bevka je to veselilo in se je glasno nasmejal. Povedal sem mu, da

NEUSTRAŠNO SE JE BORIL ZA OHRANITEV SLOVENSKEGA JEZIKA.

se mutec imenuje A. Čedermace in je iz O/fijana/. Kar je pisano v romanu, ni izmišljeno, ni pretirano, je le gola resnica in sicer umetno omiljena, da bi se ne zdela pretirana. 'Kaplan Čedermace' je historično psihološki roman in prepričan sem, da bo vzbudil pri slovenskih narodih zanimanje za zapuščene Slovence v Benečiji, pa tudi, da bo bolj škodoval fašistični Italiji, kot je svoj čas Avstriji škodovala knjiga *Le mie prigioni* Silvia Pellica.«

VELIKO JE PISAL

Cuffola je fašistična oblast nadzirala, klicala na kvesturo in mu grozila s konfinacijo. Med nemško zasedbo je rešil vas in ljudi pred uničenjem, ki ga je bila nemško-kozaška komanda že odredila za 1. januar 1944. Po razsulu fašizma je pomagal 35 angleškim ujetnikom, da so se preko Jugoslavije prebili do svoje armade.

Ko so po drugi vojni trikotaristi spet strahovali duhovnike, je Cuffolo skupaj z nekaterimi sobraty ostro nastopil pri prefektu Candoliniju (1950) in Meneghiniju (1957) ter pri nadškofu Nogari (18. maja 1955) in Zaffonatu (1. oktobra 1957). Kot markantna osebnost je Cuffolo družil slovenske sobrate, dajal pobude, sodeloval pri pisanju spomenic in nastopil pri oblasteh. V letih izseljevanja Beneških Slovencev v tujino je dvigal glas proti odseljevanju, svaril pred nevarnostjo silikoze v belgijskih rudnikih in izseljence z dopisovanjem vezal na domačo zemljo.

Zbiral je narodno blago, si zapisoval ljudske pesmi, zgodbe, običaje, izročila in odkril v starih vizitacijskih zapisnikih veliko podatkov za zgodovino slovenske Benečije. Del tega gradiva je izšel v *Mladi setvi* (1947), v *Demokraciji* (1951) in v Turnškovem delu *Pod vernim krovom*. Cuffolo je veliko pisal zlasti v beneškem narečju. Njegovo je *Pismo z Videmskega v*

Zborniku svečnikov sv. Pavla leta 1926. Kot »Stric Jakob« je objavil vrsto dopisov v izseljenem glasilu *Slovenski glas beneških Slovencev v Belgiji* (1951–1960), ki ga je izdal duhovnik Zdravko Reven.

Prispeval je pretežni del gradiva za *Naše molitve*, molitvenik za Beneške Slovence, ki je pod Trinkovim imenom izšel leta 1951 v Gorici. Njegova je tudi *Zbirka ljudskih nabožnih pesmi* (rokopis v arhivu A. Cracina). Predvsem pa je dragocen zgodovinski dokument njegov dnevnik v dveh zvezkih, drugi (»slovenski«) del hrani arhiv Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani.

CUFFOLOV DNEVNIK

Cuffolo je dnevnik pisal v letih od 1938 do 1947, osrednji del dnevnika pa opisuje dogodke med drugo svetovno vojno v Lazah, kjer je bil župnik, in tudi širše v Benečiji. Prva izdaja dnevnika je izšla leta 1985 pri takratni zadrugi Dom, vendar je bila zaradi velikega zanimanja že dalj časa nedostopna. Drugo izdajo je uredil in s koristnimi opombami opremil Giorgio Banchig. Prav tako koristni pa bosta tudi imensko kazalo in seznam krajev. Knjigo bogatijo fotografije, ki predstavljajo ljudi, ki nastopajo v knjigi. Uvodno besedo je napisal Marino Qualizza.

Cuffolo je dnevnik pisal v slovenščini in italijanščini, in dnevnika se nekoliko razlikujeta. Slovenskega je pisal v letih od 1938 do 1946, italijanskega pa od leta 1940 do 1947. Urednik Banchig domneva, da je slovenskega Cuffolo pisal v navajanem času, italijanskega pa kasneje, v zgodnjih 50. letih, na osnovi slovenskega. Z obema različicama je želel Cuffolo informirati slovenskega in italijanskega bralca. Za drugega je pisal bolj diplomatsko, nekatere dogodke je omeščal, saj ni želel, da bi prišlo do polemične reakcije, ampak je želel biti konstruktiven. Slovenskemu bralcu je želel predstaviti skrite in težavne okoliščine stvarnosti, v kateri so takrat živeli Slovenci v videmski pokrajini.

Do nove izdaje je prišlo 80 let (1933) po prepovedi slovenskega jezika v cerkvah videmske nadškofije in 70 let po padcu fašizma. Želja izdajatelja je, da bi tudi mlade generacije videle, kaj se je dogajalo v Nadiških dolinah v letih fašizma in kako močna je slovenska kultura, da je preživela toliko težav. Knjigo zato bogatijo urednikove opombe, Banchig pa je v spremni besedi zapisal: »Z dnevniki zapisi Antona Cuffola in potrpežljivim uredniškim delom smo želeli predvsem mladim ponuditi možnost spoznavanja preteklosti, ki še vedno postavlja pogoje skupnosti, v kateri živimo, in predati vsem prebivalcem Nadiških dolin in tistim, ki jim je pri srcu njihova usoda, dragoceno pričevanje izpod peresa duhovnika, ki je svoje življenje posvetil svojemu narodu.« ■

Besedilo in fotografije: IVO ŽAJDELA

Anton Cuffolo je pokopan v Lazah.

Pleštišče, rojstni kraj Antona Cuffola

Cerkev v Lazah nad Nadižo, kjer je bil Cuffolo duhovnik.

V tem župnišču v Lazah je Cuffolo pisal svoj dnevnik.

Dvojezična tabla Plestišč

Cerkev v Plestiščah

Spominska plošča na cerkvi v Plestiščah

Cuffolov dnevnik so v Plestiščah predstavili: Rizieri De Tina, Ezio Gosgnach, s. Antonia Cuffolo, Giorgio Banchig, Elio Berra in Zdravko Likar.

Opazovališče za Beneško Slovenijo

Pogovor z velikim poznavalcem življenja Beneških Slovencev Giorgiom Banchigom

Cuffolo je dnevnik nehal pisati leta 1946 oz. 1947 z besedami, da je prišel z »dežja pod kap«. Kaj pomenijo njegove besede, da je prišel z »dežja«?

Na koncu slovenskega dela dnevnika je Cuffolo napisal naslednjo opombo: »Vse, kar je v dnevniku, je napisano, kakor sem jaz videl in nepristransko sodil. Mislim sem, da bom z dnevnikom prišel v 'boljša vremena'. Prišel sem le 'iz dežja pod kap!'« Dež je za Cuffola in Beneške Slovence predstavljal fašizem, ki je zatiral ubogo ljudstvo, ekonomsko spravil na kolena italijanski narod in ga prisilil s Hitlerjem sodelovati v nespametni vojni. Še posebej krut je bil režim za Beneške in ostale Slovence, ki so bili po prvi svetovni vojni pod Italijo. Prepoved slovenskega jezika v cerkvah Benečije leta 1933 (ukaz je dal sam Duče) je pomenila višek protislovenske politike, ki pa se ni začela s fašizmom. Že konec 19. stoletja je slovenske duhovnike sam videmski nadškof Zamburlini obtožil panslavizma, medtem ko je dnevnik *Giornali di Udine* le mesec dni po priključitvi Benečije italijanski kraljevini leta 1866 napisal: »Te Slované je treba uničiti.« Na Beneške Slovence je torej že dolga desetletja močno »lilo«.

In »pod kap«?

Pod kapom, se pravi tam, kjer se dež strehe steka in močno lije, pomeni, da so se Beneški Slovenci in njihovi duhovniki znašli v slabšem položaju kakor pod fašizmom. Kako to? Odgovor nam ponuja Anton Cuffolo, ko je 15. maja 1945, se pravi le petnajst dni po »osvoboditvi«, zapisal: »Mi, ki smo se borili, ki smo trpeli, ki smo bili preganjani, lačni in vedno v strahu, si ne upamo na dan drugače kot s povešenimi glavami, tisti pa, ki so nas izdajali, ovajali, preganjali, sodelovali s sovražniki in ki bi morali sedaj plačati račun in nositi posledice, se javno šopirijo, bahajo kot zmagovalci, se nam smejejo in nam žugajo. Zavezniki so zasedli vse naše vasice po dolini. Smo poskusili se jim pritožiti, a nas tudi oni zaničujejo! Zanje smo delali, trpeli, jim pomagali, jih reševali itd. Sedaj ... smo plačani!« To pomeni, da so se takoj po vojni na oblast vrnili fašisti in njihovi podrepaniki, ki so brezskrbno nadaljevali protislovensko politiko, zatirali so domače duhovnike in zavedne Slovence, grozili so bivšim partizanom. Zaradi tega so se nekateri od njih bili prisiljeni umakniti v Jugoslavijo oz. Slovenijo, v velikem številu pa iti »s trebuhom za kruhom« v belgijske premogovnike. Domači duhovniki so posredovali na vseh straneh, da bi se nehala protislovenska kampanja, da bi bile končno priznane jezikovne pravice, da bi ljudem pomagali, da bi se rešili iz revščine. Vse zaman! Zanje so bila vrata zaprta tako v političnih okoljih, kjer je prevladovala stranka Krščanske demokracije

(!), ki so jo prav oni ustanovili in vseskozi podpirali, kakor v škofijskih uradih, kjer so žal ostali živi sledovi protislovenskega ustroja, podedovanega iz časa fašizma.

Katere čedermace bi poleg Cuffola posebej izpostavili?

V prvi vrsti izpostavljam mons. Ivana Trinka, ki je bil vseskozi referenčna točka, duhovni vodja, opora in svetovalec slovenskim duhovnikom. V času fašizma, druge svetovne vojne in vse do smrti leta 1954 so k njemu romali v Videm ali na rojstni Tarčmun, da bi od njega dobili nasvet, tolažbo, podporo, slišali dobro besedo. V času prepovedi slovenskega jezika je Trinka pisal spomenice in pisma, da bi opozoril cerkvene in politične oblasti na veliko krivic, ki se je pripetila njegovim ljudem. Seznan čedermacev je seveda dolg. Posebno omembo pa si zaslužijo Jožef Cramaro (Kramar) iz Landarja, Ivan Gujon iz Ažle, Peter Hvalica (Qualizza) iz Barnasa, Anton Domenis iz Dreke, Ivan Petričič (Petricig) iz Špietra. Od mlajše generacije pa: Jožef Kjačič (Chiacig) s Tarčmuna, Mario Lavrenčič (Laurencig) od Štoblanka, Arturo Blasutto z Lies, že omenjeni Angel Kracina (Cracina) iz Podutane, Valentin Birtič (Birtig) iz Dreke in Paskval Gujon iz Matajurja, ki ga imamo za poslednjega čedermaca. Kot je bilo večkrat povedano, se je izraz čedermac razširil tudi na verne laike in ljudi, ki so se borili in se borijo za pravice svojega ljudstva.

Predvojnemu fašizmu in medvojnemu nasilju so sledila povojna »mračna leta Benečije«?

Korenine in začetki mračnih let segajo v nacionalistično in fašistično raznarodovalno italijansko politiko na račun Slovencev. Kaj se je novega zgodilo po drugi svetovni vojni? Rodile so se tajne organizacije, ki so s pretvezo, da branijo novo mejo med Italijo in Jugoslavijo pred napadi komunističnega bloka in popolnoma izmišljeno grožnjo »titovcev«, češ, da hočejo osvojiti Benečijo, skoraj izključno delale, da ne bi bile priznane jezikovne pravice Slovincem iz videmske pokrajine. Zasledovali so domače duhovnike in zavedne Slovence, političnim oblastem so pisali lažna sporočila proti njim, povzročali so incidente na meji in metali krivdo na titovce, tajno so izdajali bilten, v katerem so blatili duhovnike, češ, da so komunisti, protiitalijani, izdajalci. V te organizacije so bili vključeni bivši fašisti, domači nacionalisti, nekateri učitelji in državni uradniki ter, žal, tudi kak duhovnik. Ta politika, podprta od državnih uradov, je uradno trajala do osimskih sporazumov (1975), a se je nadaljevala tudi v naslednjih letih in je navzoča tudi danes v krožkih, ki jih podpirajo nekateri lokalni upravitelji in politiki, ki vztrajajo pri trditvi, da domače (beneško, rezijsko) narečje ni slovensko.

Giorgio Banchig se je rodil leta 1947 v Landarju pri Špetru. Leta 1972 je končal študij teologije v Vidmu, leta 1972 pa je dosegel licenciat na papeški univerzi sv. Tomaža Akvinskega v Rimu. Do leta 1980 je učil na višjih in nižjih srednjih šolah v Rimu, Turinu in Vidmu. Od leta 1980 do 1998 in od leta 2003 do 2010 je bil glavni urednik štirinajst-dnevnika *Dom*; od leta 2000 je odgovorni urednik Informacijskega biltena Slovencev v Italiji SLOWIT. Od leta 1996 je predsednik Sveta slovenskih organizacij za videmsko pokrajino. Od leta 2013 je v pokoju. Poleg številnih člankov je avtor več knjig. Ena zadnjih je *Benečija. Ko se mala in velika zgodovina srečata* iz leta 2013.

Kaj vse je vplivalo na pospešeno italijanizacijo Benečije?

Do 60. let 20. stoletja je bilo slovensko narečje obče znano in ga je govorilo vse prebivalstvo, razen državni uradniki, orožniki, financarji in žal tudi nekateri furlanski duhovniki. V prvih letih 60. let so se v Benečiji (kot drugod po Italiji) pojavile globoke socialne spremembe, ki so vplivale tudi na kulturno in jezikovno podobo. Obvezno šolanje, ki je bilo izključno v italijanskem jeziku in je bil prepovedan vsakršen izraz v domačem jeziku, je bilo podaljšano na osem let, se pravi do 14. leta starosti otrok. K temu gre dodati razširjenje televizijske mreže in drugih italijanskih medijev, vedno pogostejši stiki z italijanskim kulturnim prostorom, medtem ko je bilo s slovenskim skoraj nemogoče postaviti minimalno sodelovanje. Italijanščina je tako postala jezik elite, »razvitih« in bogatih ljudi, jezik politike in kulture, ki so ga bili Benečani prisiljeni govoriti v tovarnah, uradih in na gradbiščih. Tudi domači upravitelji in uradniki, da bi ne zaostajali za italijanskimi kolegi, so začeli govoriti med seboj in z drugimi v italijanščini, tako da je domače narečje nazadovalo ter se zateklo v družinski krog in kmetijski svet. Odsotnost vsakršnega posega oblasti v prid slovenskega jezika, še več, močno nasprotovanje državnih aparatov je domači jezik potisnilo na rob družbenega življenja. Zaradi tega je slovenstvo postalo sinonim revščine, marginalnosti, nerazvitosti, kar je še posebej v mlade vsililo čut manjvrednosti.

Kaj pa raba slovenščine v cerkvah?

Tudi to stanje ni bilo rožnato. Položaj je bil različen od vasi do vasi: kjer so župnikovali domači duhovniki, je slovenščina ostala, drugod je popolnoma utihnila, le kaka nabožna pesem se je sem in tja slišala. V zavednih družinah so naprej molili rožni venec le po slovensko. Žal videmska nadškofija ni imela posluha za slovensko

problematiko. V t. i. mračnih letih je nadškof Giuseppe Zaffonato prekinil slovensko molitev in petje v nekaterih župnijah in je prvo vizitacijo opravil v spremstvu številnih orožnikov. V Benečijo so tudi nalašč pošiljali vedno več furlanskih duhovnikov, ki se razen hvalevrednih izjem niso zavedali vrednosti domače kulture in slovenskega jezika, v kateri je bila krščanska vera že tisoč let globoko ukoreninjena.

Ko sem se vozil bo vaseh nad Čedadom, sem ponekod videval dvojezične napise. Od kdaj so in kakšna je njihova značilnost?

Prvi dvojezični napisi so se pojavili na začetku 90. let 20. stoletja, najprej v občini Garmak in mešani občini Fojda, nato v Špietru, ki je glavno mesto opredeljene Benečije. Postavile so jih t. i. napredne, levičarske občinske uprave. To je povzročilo ostre reakcije domačih nacionalistov: mazači so mazali slovenska imena vasi; v Špietru so celo streljali v table. Po odobritvi zakona za jezikovne skupnosti v Italiji (1999) in zaščitnega zakona za Slovence (2001) so občine postopoma postavile dvojezične napise. V Nadiških dolinah le v občini Dreka in takih tabel, a je uprava pripravila vse postopke, da jih postavi. Posebnost dvojezičnih napisov je, da so občine dale napisati narečno različico toponima.

Kako je z uresničevanjem t. i. zaščitnega zakona v Benečiji?

Zelo počasno in previdno, ker je uresničevanje pomembnih točk prepuščeno krajevnim upravam in ustanovam, ki pogosto nimajo posluha za slovensko problematiko. Za Slovence iz videmske pokrajine je zakon velika pridobitev, kajti prvič jih priznava kot polnopravni del slovenske manjšine v Italiji in jim ponuja možnosti rasti ter kulturnega in jezikovnega razvoja. Prvi rezultat zaščitnega zakona je bil že leta 2001 podržavljanje dvojezične šole v Špietru, ki letos praznuje 30-letnico delovanja in je bila ustanovljena kot zasebna. Za Slovence iz videmske pokrajine je pomemben tudi 21. člen, ki predvideva določeno vsoto denarja za gospodarski in družbeni razvoj goratega območja, kjer povečini živijo Slovenci. Vsota v višini 516.000 evrov je z leti postala simbolična glede na velike potrebe dolgega obmejnega ozemlja, ki sega od Kanalske doline do Rezijske, od Terskih do Nadiških dolin. Ta člen je pomemben, ker je v zakon uvedel načelo »globalne« zaščite, se pravi ne samo jezikovne in kulturne, ampak tudi gospodarske in družbene, in to iz dveh razlogov: kot odškodnina ali povračilo za nerazvitost ozemlja ter kot pomoč in podpora prebivalstvu, naj ostane na zgodovinskem ozemlju, kajti brez lastnega ozemlja jezikovna manjšina ne obstaja.

Več na spletni strani *Družine*. ■

IVO ŽAJDELA